

Đorđe MILOVIĆ

S obzirom na činjenicu da je snabdjevenost tržišta hranom u Boki tokom XVIII stoljeća često bila ugrožavana brojnim objektivnim teškoćama, kao što su: ne tako rijetki periodi gladi (za primjer uzimamo poznatu 1782. godinu) (1), nabavka namirnica iz prekomorskih krajeva iz kojih je blagovremena doprema zavisila prvenstveno od bezbjednosti pomorskih puteva i linija, česti gusarski prepadi u vodama Jadrana i Mediterana (2) itd., vencijske vlasti su pokušavale naći što efikasnije mjere za zaštitu građanstva od raznih malverzacija prodavača i trgovine u cijelini koje bi mogle ugroziti prehranu širokih potrošačkih masa. U tom je cilju mletačka vlast stavila pod strogu kontrolu čitavu trgovinu prehrambenim artiklima, a posebno cijene. Radi efikasnog vršenja kontrole u ovom pravcu ustanovljena je bila u Herceg-Novom i funkcija tzv. gradskih đusticijera, kao posebnih organa (3). Birani su po dvojica ili trojica (prema prilikama i potrebama) svake ili svake druge godine. Odabirao ih je providur iz redova uglednijih građana koji su istovremeno bili i ekonomski dobro situirani, što je trebalo da posluži kao jedna garancija više da će oni povjerenu im dužnost vršiti savjesno i da neće pasti u iskušenje da se dadu podmititi od trgovaca koje treba da kontroliraju. Standardne dužnosti đusticijera sastojale su se u slijedećem:

- a) Da u zajednici s providurom ili sami (uz providurovu saglasnost) određuju cijene prehrambenim artiklima (a od neprehrambenih samo svijećama, kao artiklu od izuzetne važnosti za široku potrošnju);
- b) Da se brinu o tome da se sva lica koja se bave trgovinom (prodajom ili preprodajom) strogo pridržavaju određenih cijena;
- c) Da prekršitelje kažnjavaju ili da učestvuju u njihovom kažnjavanju (kada kažnjavanje vrši providur) (4).

Za razumijevanje nadležnosti đusticijera i odnosa na relaciji đusticijeri-providur treba imati na umu i činjenicu da je providur mogao uvijek i sam, lično, da preuzme i obavi neki važniji posao iz nadležnosti đusticijera (npr.: da sam, svojom naredbom, odredi cijenu pojedinim artiklima u određenom momentu i da u tom cijeniku doda još poneku svoju naredbu koja bi sa ovim bila u užoj ili široj vezi, a koja bi tada obavezivala i đusticijere, i prodavce, i narod, odnosno, sve one na koje bi se odnosila). Mogao je u takvim slučajevima i da doda đusticijerima neke ovlasti koje bi bile, istina, u direktnoj ili indirektnoj vezi s njihovim osnovnim dužnostima, ali bi istovremeno davale i jednu novu dimenziju njihovim standardnim dužnostima i ovlastima. Na tom pitanju ćemo se ovim radom i zaustaviti, i to baš u odnosu na one malko proširene ovlasti đusticijera (koje su proi-

Molimo saradnike da nam ne šalju kopije, nego originale rukopisa, kucane s dvostrukim proredom. Fotografije treba da su oštre.

Uredništvo

zilazile iz nekih providurovih naredbi), a koje su u određenim slučajevima i situacijama de facto značile i ovlasti u sanitarnoj domeni. Isto tako su nam interesantne i one providurove naredbe kojima je on — preuzimajući u svoje ruke određene ovlasti đusticijera — propisivao istovremeno i određene mjere sanitarnog karaktera. Takvi slučajevi (koje tokom XVIII stoljeća možemo pratiti kroz sačuvanu venecijansku dokumentaciju Hercegnovskog arhiva), iako ne tako brojni, odnosili su se na kontrolu dvaju važnih živežnih namirnica: mesa i vina (vino je u ono doba konzumirano u velikim količinama, pa je poklanjanje osobite pažnje njegovom kvalitetu od posebne važnosti). Posmotrićemo stoga oba ova slučaja odvojeno.

Kontrola vina

Cijenici kojima se određuje cijena pojedinih vrsti vina (i kasnije ta cijena mijenja na više ili na niže) veoma su brojni i oni za nas ovdje nisu posebno interesantni. Međutim, izdvajamo ovdje dva cijenika. Jedan je s konca 1700. godine i njime đusticijeri Đovani Batista Barčali i Đovani Palini (propisujući cijene za vino u prodaji) određuju: da svi oni koji prodaju vino na pijaci ili gdje bilo u varoši (a to će reći: u krčmama, gostionicama ili kakvim bilo točionicama vina) moraju prodavati samo zdravo vino (5), pa se za tako zdravo vino i dobre vrsti određuje cijena. Drugi je donesen 19. septembra 1701. godine od strane iste dvojice đusticijera i sadrži ponovljenu naredbu da vino u prodaji mora biti »zdravo vino«, pa se, kao i ranije, za takvo zdravo vino i dobre vrsti određuje cijena (6).

Da bi se izbjegla svaka sumnja da je termin »zdravo vino« imao ovdje svoju posebnu težinu i da to nije značilo isto što i »vino dobre vrste«, može se navesti mnoštvo dokaza koji proističu iz arhivske dokumentacije. Naime, redovito se u dokumentima srijetamo s klasifikacijom određenih proizvoda na one dobre, slabije i najslabije vrste, a da se to ne povezuje — ni posredno ni neposredno — s pojmom »zdravoga«, nego samo utiče kod određivanja cijena. Tako se, na primjer, u dokumentima spominje: sirće dobre vrste, vino dobre i slabije vrste, meso od škopca dobre vrste (7), maslinovvo ulje dobre vrste (8), slabije vino, lagano vino i najslabije vino (misli se na jačinu vina, a klasifikacija zavisi od ocjene đusticijera) (9).

Ostaje, dakle, da se zaključi da su đusticijeri bili ovlaštteni da kontroliraju vino na tržištu u smislu da se prodaji mogu izlagati samo zdrava vina. Drugim riječima: u prodaji se nisu smjela nalaziti nezdrava vina, pa makar da su poticala i od najboljih vrsta. Na taj način, kad se radilo o kontroli vina u prodaji, đusticijeri su, pored svojih standardnih dužnosti, u određenim slučajevima istupali i kao neka vrsta sanitarnih kontrolnih organa. Iz raspoloživih podataka nije nam, na žalost, moguće rasvijetliti kako su i na koji način đusticijeri u konkretnim situacijama utvrđivali da li je neko vino u prodaji zdravo (pa se može prodavati) ili nije zdravo (pa ga treba isključiti iz prodaje).

Kontrola mesa

U domeni kontrole mesa daju se mnogo uočljivije i mnogo šire pratiti određene ovlasti đusticijera sanitarne prirode. Svejedno je pri tome da li su

određene odluke sanitarne prirode i donosili i njihovu primjenu kontrolirali sami đusticijeri ili je pak naredbe donosio providur, sam ili u zajednici s đusticijerima, a njihovu kontrolu i sprovođenje u život preuzimali đusticijeri. Bitno je da je takvih mjera i akcija bilo i da su im dužnu pažnju poklanjali i providuri i đusticijeri. U svim slučajevima gdje je takve odluke donosio sam providur, on je to činio po svom pravu da u slučajevima koje ocjenjuje posebno važnim može lično vršiti najviše ovlasti đusticijera, pa i više od toga. Ondje gdje ih je donosio providur u zajednici s đusticijerima radilo se o normalnom funkcioniranju institucije đusticijera.

Evo tih podataka iz raspoložive venecijanske dokumentacije Hercegnovskog arhiva:

1. Naredbom providura Pjera Antonija Bembo (od 29. juna 1744. god.), datom u cjenovniku mesa koji sam propisuje, zabranjuje se ubuduće klanje stoke izvan javnih klaonica (10). Nije potrebno posebno isticati kolike je opasnosti po javno zdravlje nosilo u sebi nekontrolirano klanje stoke izvan javnih klaonica. Ovo tim više što je ono krilo u sebi i mogućnost da se u prodaju pusti meso od bolesnih, pa čak i crknutih (a tek naknadno preklanih) životinja.

2. Providur Nikola Marija Bembo svojom naredbom od 26. juna 1762. god. (sadržanom u cijeniku mesa koji propisuje) ponovo određuje da se stoka smije klati samo u klaonicama, a za prekršitelje određuje strogu novčanu kaznu od 25 dukata i suviše zapljenu mesa (11).

3. Naredbom istog providura od 30. januara 1763. god. određuje se da đusticijeri vrše neposredno pregled mesa i putem takvog pregleda utvrđuju kvalitet istog (12).

4. Providur Zan Karlo Marija Zorzi naredbom od 23. aprila 1779. god. određuje da se nijedan zaklani vo ne smije raskidati prije nego ga đusticijeri pregledaju (13). Istina, ovi pregledi su naređeni u svrhu da đusticijeri odrede vrstu mesa po kvalitetu, ali čak i oni mogu imati (barem posredno) i svoju sanitarnu dimenziju u određenim slučajevima (npr., pokušaj da se podmetne meso bolesne ili crknote životinje).

5. Dana 30. maja 1790. god. tadašnji providur Nikola Longo u zajednici s đusticijerima (tenente Leonardo Zanbon i Ilija Tripović) propisuje cijenik mesa koji sadrži još jednom obnovljenu naredbu da se sva klanja stoke moraju vršiti u javnoj klaonici, pod prijetnjom novčane kazne od 25 dukata i zapljene mesa. Interesantno je da se prijavljivanje prekršilaca posebno stimulira na način da prijaviocu pripada jedna trećina utjerane novčane kazne, a na njegov zahtjev ime prijavioca se mora držati u tajnosti (14).

6. Dne 11. jula iste godine isti providur, također u zajednici s đusticijerima (Marko Fontana i tenente Anton Zanbon), propisuje cijenik mesa koji sadrži i odredbu da se, od slučaja do slučaja, prije klanja stoke moraju pozvati đusticijeri da izvrše klasificiranje mesa... itd., a meso da se nikako ne smije prodavati izvan javnih mesarnica, pod prijetnjom kazne od 10 dukata i oduzimanja mesa. Ovo je moralo biti objavljeno svemu stanovništvu putem bubnja, a naredba izložena u svim javnim mesarnicama (15).

7. Najzad, isti providur u zajednici s đusticijerima (kapetan Đovani Batista Faćini i Marko Fontana) 2. novembra iste godine, propisujući novi cijenić mesa, ponavlja naredbu da se klanje i prodaja mesa mora vršiti samo u javnim klaonicama i mesarnicama, i to pod prijetnjom kazne od 10 dukata«... ili još veće, prema odluci vlasti») (16).

Bilješke

¹ Milović Đ.: Glad u Boki i susjednim krajevima u 1782. godini i njene političke posljedice. Istorijski zapisi, br. 1—2/1956, Cetinje 1956, str. 133—142 i posebno; — ² Zloković. I.: O. gubicima preraških brodova u borbi s gusarima. Godišnjak III Pomorskog muzeja u Kotoru (PMK), Kotor, 1955, str. 69—76; M. Milošević: Prilog borbi s ulcinjskim gusarima, ibidem, str. 77—78; Đ. Milović: Prilog proučavanju gusarstva na Jadranu i u Sredozemlju tokom XVIII vijeka, Godišnjak PMK br. V, Kotor, 1956, str. 85—100 — itd.; — ³ Od italijanskih riječi: giusto, giustezza, giustiziere; — ⁴ Detaljnije o svemu ovome vidijeti u mom radu: »Venecijanska ustanova đusticijera u Herceg-Novom i nosioci ove funkcije u XVIII vijeku. Godišnjak XX PMK, Kotor, 1972, str. 105—130; — ⁵ HA (HercegNovski arhiv): fasc. XVII/PUMA (Političko-upravni mletački arhiv), list 12; — ⁶ HA: fasc. isti, list 18; — ⁷ HA: fasc. isti, list 20; — ⁸ HA: fasc. CLXXVI/PUMA, list 62; — ⁹ HA: fasc. CXCIX/PUMA, list 99; — ¹⁰ HA: fasc. CXLVI/PUMA, list 8; — ¹¹ HA: fasc. CCX/PUMA, list 64; — ¹² HA: fasc. isti, list 65; — ¹³ HA: fasc. CCL/III/PUMA, list 17; — ¹⁴ HA: fasc. CCXCIX/PUMA, list 28—29; — ¹⁵ HA: fasc. isti, list 36—37; — ¹⁶ HA: fasc. isti, list 59—60.

SU ALCUNE AUTORIZZAZIONI SANITARIE DEI GIUSTIZIERI IN CASTEL NUOVO NEL XVIII SECOLO

Đorđe MILOVIĆ

Per un piu efficace funzionamento di controllo dei prezzi per i prodotti alimentari sui mercati, negozi, osterie, macellerie ed altrove allo scopo di protezione del consumatore, le autorità veneziane a Castel Nunovo hanno stabilito un servizio particolare di cosiddetti giustizieri urbani. I loro doveri premanenti consistevano nel determinare insieme al provveditore, oppure da soli (col consenso del provveditore), i prezzi deo prodotti alimentari, prendere cura se i mercanti si attengono dei prezzi stabiliti nonchè se i trasgressori sono debitamente puniti oppure partecipare nella loro punizione (quando sono condanati dal provveditore stesso).

Ma accanto a queste funzioni fisse e permessi i gustizieri hanno avuto pure certe autorizzazioni piu o meno di carattere sanitario, consistenti nel seguente:

- a.— di controllare ed assicurare che nella vendita si trovino i vini naturali;
- b.— di controllare l'applicazione delle ordinanze del provveditore riguardanti che il fessame si macelli unicamente nei mattatio pubblici e la carne si venda soltanto nelle macellerie pubbliche;
- c.— di determinare la quatlità della carne coll'esame diretto del bestiame ammazzato.

PRVI POKUŠAJ OSNIVANJA VISOKE VETERINARSKE ŠKOLE U ZADRU 1806. GODINE

M. RADAČIĆ

U povijesti našeg veterinarstva vladalo je sve do danas mišljenje da su naponi oko osnivanja veterinarskog učilišta u Hrvatskoj počeli četrdesetih godina prošlog stoljeća. Smatralo se da je prvi takav zahtjev postavilo Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo 1844. godine. Borba za osnivanje veterinarskog učilišta u Hrvatskoj, koja se dobrim dijelom odvijala preko Hrvatskog sabora, sve je oštrija, da bi konačno 1919. godine dovela do osnivanja Veterinarske visoke škole u Zagrebu koja pet godina kasnije (7. XII 1924. g.) ulazi u sklop zagrebačkog Sveučilišta pod nazivom Veterinarski fakultet.

No, istraživanjem povijesti dalmatinskog školstva pokazalo se da je već ranije bilo pokušaja da se veterinarska škola otvori u Zadru. Napoleon je uza sve svoje deformacije bio produkt građanske revolucije čije je tekovine svojim vojnim pohodima raznosio po Evropi. Potlačeni narodi gledali su u francuskoj okupaciji pravo oslobođenje. To vrijedi i za Dalmaciju koja je do godine 1797. bila u vlasti Venecije, a pod Austrijom od te godine do 1805. g., kada ju je Franjo I mirom u Požunu morao odstupiti Francuzima. Vojnu vlast u Dalmaciji preuzima general A. Marmont, a

ecclesiastica, giusta il Concordato; *)

19) che qualche cattedra nelle Università del Regno italico sia concessa, per un decennio, e quei dotti, che per tre anni avranno diretto l'educazione della gioventù in Dalmazia, e ciò per indurre i dotti a venire in detta regione, valicando l'Adriatico e vincendo la ritrosia, da cui sperso sono presi;

20) che i giovani dalmati, i quali, valendosi di speciali facilitazioni, hanno iniziato i corsi universitari, (ossia con la dispensa di fare il corso quadriennale a Padova) possano conseguire in detta città la laurea e la licenza nelle facoltà, cui sono iscritti;

21) che siano istituite in Zara una scuola di ostetricia, una di veterinaria e, in località adatta, una di nautica;

22) che, vivendo i medici ed i chirurghi in condizioni poco floride, sia loro concesso un appannaggio, e che il loro numero sia cresciuto secondo i bisogni della popolazione;

*) Ritiensi il Concordato napoleonico.

Slika 1.— Izvod iz peticije koju je 1806. godine nosio u Paris zadarski gradonačelnik A. Borelli